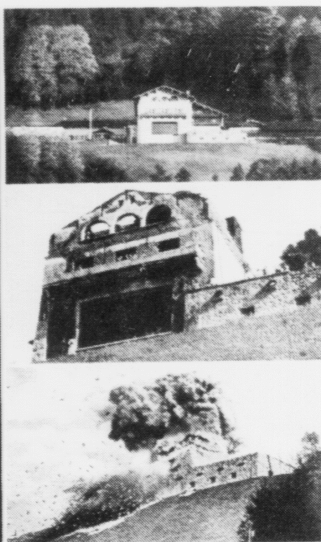

HITLERHAUS

skuldi vera at koyra eftir Grossglockner-vegnum, ein av vakrastu og mest undrunarverdu fjallavegum í Europa, sum gongur frá Salzburgarlandinum, har hann byrjar í 750 m. hædd, upp um Alpurnar, har hann kemur í hæddina við 2510 m. og niður aftur á láglandi sunnanfyri, í landspartinum Kärnten. Men upplivingin á hesum túri kom ikki reiðiliga at standa í mun til møðina. Túrin var 300 km langur, og vit høvdu eitt sindur av trupulleikum við bilinum. Vit høvdu koyrt um 25 km eftir Grossglockner-vegnum, og vóru komin upp í 1700 m hædd, tá vit fingur trupulleikar og máttu venda við. Men har var ein ræðulig ferðsla báðar vegir.

Grossglockner-vegurin var bygdur í árunum 1930-35, tey ringu árin millum heimsbardagarnar, og tað var verkfrøðingurin Ernst Wallack, føddur í Wien í 1887, sum stóð fyri bæði projektering og útstinging av hesum vegi, sum hevur eitt meðalhalla uppá 12%, 120 promilla, og tað var sera bratt. Uppi á fjallinum, við munnan av øðrum av teimum báðum stuttu bergholum á hesum vegi, stendur ein minnisvarði av honum, og ein minnisplata yvir teir 11 arbeiðsmenninar, sum lótu liv undir byggingini.

Tað er heilt sjáldsamt, so væl vegurin fellur inn í tað sera bratta lendið. Hárnaðsningarnar eru um 35 í tali og eru talmerktar, so tú á korti gjølla kann fylgja við, hvussu langt, tú ert komin, og at hvørjari snaring er merkt hædd yvir havið. Eins og við vegnum til Brenner, var her kravt endurgjald, og her var dyrt.

Uppi í 2500 m hædd, har vegurin eisini kemur til 3700 m høga fjallinum Grossglockner næst, liggur eitt stórt gistingarhús, Franz Josephs Haus, við einum parkeringsski til 1000 bilar. Og tað var ein serligur dámur yvir summaresongini í ár, við tað, at tað í ár eru 50 ár, síðan vegurin var tikin í nýtslu.

Væðrið var sera gott tann dagin, vit vóru har, yvir 30 hitastig, men við tað, at vit ikki fingur ta fullu uppliving av túrinum hesaferð, so eiga vit

nakað eftir at uppliva eina aðru ferð.

Obersalzberg

Gistingarhús okkara var bert 15 km frá markinara til Týskland. Hinu megin markið er landsparturin Bayern, við Berchtesgaden, eitt landslag, sum er nakað av tí yndisligasta, ein kann uppliva. Í Berchtesgaden liggur Obersalzberg, sum er eitt hálendi, og har er ein bygd við sama navni. Har fóru vit ein dagin at vitja.

Obersalzberg var ein litlitaður útjaðari av Týsklandi, til tað í miðjum 20-árunum fekk søguligan, ja heimsøguligan týðning. Tað byrjaði við, at Adolf Hitler leigaði sær eina hús her í 1925. Aftaná miseyndaðu kvettroyndina í Bürgerbraukeller í München í 1923, var hann settur fastur og sat í Landsberg-fongslinum einar 12 mánaðir, og livdi har sum ein greivi, og har skrivaði hann fyrsta part av »Mein Kampf«. Tað gjørdist hart stríð millum teir eftirverandi leiðararnar í flokkinum, meðan hann sat, og úttaftur komin læt hann teir bert stríðast viðari eina tíð og leigaði sær húsið »Haus Wachenfeld« á Obersalzberg, har tað var bæði friðarligt og vakurt, við hugtakandi útsýni til tey høgu fjøllini í Berchtesgaden. Hann keypti so húsið í 1929 fyri inntøkurnar, hann fekk við söluni av »Mein Kampf«, og í 1936 var tað umbygt og munandi víðkað og kom at eita Berghof. Og her til Berghof mátti tá mangur týðandi politikari fara sína tungu ferð. Neville Chamberlain var her. Og eysturrikski forsetin Schuschnigg og tjekkoslovakiski forsetin Hacha fóru í 1938 boðsendir at koma her, og vóru í orðum so illa viðfarnir av Hitler, at teir vóru heilt skakaðir. Sama árið hersetti Hitler bæði londini, men eingin talaði.

Aftaná at nazistarnir komu til valdið í 1933, tók byggingin av Obersalzberg reiðiliga ferð á seg. Tað hendi tað, at samtakið av týskum idnaði, harundir vápnaverksmiðjir, samdust um at stovna ein grunn sum eina gávu til Hitler, hari teir inn-goldu pening í mun til tað arbeiði,

teir gjørdur fyri statin. »Die Adolf Hitler Spende der deutschen Industrie« kallaðist hesin grunnur. Tað gjørdist heilt ævintýrligt. Her floymdu milliónirnar í stöðugum streymi í grunnin. Hitler kundi taka ímóti og nyttist ongum at svara fyri tað. Men hann vildi ikki beinleiðis hava nakað at gera við grunnin sjálvur, tí hann var jó fólkakanslari, segði hann, og mátti vera í leiklutinum sum tann litlitaði maðurin, og har til roknaði hann seg sum listamann, og sum slíkur hátt hevjaður yvir slíkt sum pening, sum jú bert bant hugflogið. Men allahandamaður hansara, Martin Bormann, fekk henda grunn at umsita, og nú gjørdist eitt óført byggivirksemi á fjallinum, og Bormann var einaveldisharri fyri øllum, sum fór fram har. Har vóru bygd hús til nógvar av nazi-oddamonnum, kasernir til alla ta vaktmanning, sum skuldi ansa hesum virðismiklu monnum, bygningar til fyrirsiting og hotellir til eir teir nógvu gestir, sum har komu.

Tað ber væl til at hugsa sær, at hetta vóru góð og meningsfylt ár, bæði fyri tey, sum búðu á fjallinum og tyska fólkkið yvirhøvur, so sum Albert Speer nevnið í sínum endurminningum. Ørvisi kundi tað ikki fatast, aftaná tey ræðuliga inflations- og arbeiðsloysisárinu í 20-árunum og fyrst í 30-árunum, við 7,5 mió. arbeiðsleysum í 1931, men bert 1/2 mió. í 1937. Albert Speer búði sjálvur á Obersalzberg. Hann var tá arkitektúr hjá Hitler, og der Führer vildi altíð hava hann nærhendis, fyri at kunna fylgja við øllum teimum stóru projektnum, sum Speer teknaði fyri hann, og sum skuldi fáa allar heimsins verandi, stóru bygningar til at fana burtur.

Men á Obersalzberg var dúglaiga bygt. Martin Bormann helt ikki frið. Sjálvst á háveturstíð, í frostveðri var stoypt, við upphitaðum betongi. Men so tey bæði seinastu krigsárinu, tá fór hann at grava seg niður, at sprengja út bumbuskýli í staðin, tí nú gjørdist fíggindin meira naskur. Og søgan um tey 20 árin, nazi-elitan livdi sitt sorgleysa liv har á fjallinum, er sera spennandi og áhugaverd.

Men tað stutta av tí langa er so tað, at henda sæla vardi ikki við. Hon fór í søguna, eins og túsuðsársríkið fór tað. Tann 25. apríl 1945 lá tað »heilaga fjallið«, sum Obersalzberg ofta var nevnt av trúgvum flokslimum, í bjartari sól, og allir bygningar síst týðiliga móti tí hvíta kav-anum, tí nú var einki eftir av teim kemisku evnunum, sum teir tey 2 seinastu árin høvdu nýtt til at gera toku við, fyri at fjala toppin. Tá flugu 318 bretska flogfær yvir fjallið og tveittu bumbur. Og skaðin var sera stórur. Har var nógv fólk tá. Úr Berlin var meginparturin av teimum, sum høvdu nakað at siga, flýdd higar. Teir »prominentastu« persónarnir, sum eftir vóru í færarabunkaranum undir Rikiskanseliinum í Berlin, vóru Hitler og Gøbbels, sum vildu taka endan her, og við »hetjudeyða« teirra har, ódeyðliggera seg sjálvar.

Nú er einki eftir av nazistisku fyrndardýrdini á Obersalzberg. Berghof, húsið hjá Hitler, sum fekk stóran skaða av bumbingini í 1945, stóð til 1952, tá tað var heilt sprongt burtur. Men her er nú nógv onnur

bygging, sum er grundað á teirri stóru nøgd av ferðafólki, sum kemur her at siggja tað mest áhugaverda, og tað dýrasta av øllum teimum projektnum, Martin Bormann hevði fyri, Kehlsteinhaus, ella Hitlerhaus, sum tann enn verður kallað, uppi á fjallatindinum Kehlstein, í einari hædd av 1840 m.

Kehlstein er ein fjallatoppur uppi yvir Obersalzberg, og so bratt er niðan á sjálvan tindin, at sjálvst vandi-ir klintrarar høvdu trupult við at klára túrin. Har uppi skuldi eitt hús byggjast, gjørdi Martin Bormann av, ætlað sum ein føðingardagsgáva til der Führer á 50-ára føðingardegi hansara í 1939. Og Bormann fór til verka á vári 1936, og tá alt var liðugt á heysti 1938 kostaði tað, umroknað til dagsins virði um 200 mió. kr. Men hann hevði jú ein ótømandi grunn at oysa av.

Vit gera túrin niðan á Kehlstein, og fara í ein av teimum serbygdum bussunum, sum koyra niðan har. Vegurin, bygdur samstundis sum húsið, gongur av parkerinsoknum á Obersalzberg og endar á einum stórum parkeringsoki, undir toppinum á Kehlstein. Her sleppa eingir privatir bilar niðan, bummur er fyri harniðir. Bert bussarnir, 12 í tali, koyra henda, kann man gott siga, vandamikla vegin, sum er 7 km. langur og liggur á einari hill, skotin inn í fjallasíðuna, og tað er mangastaðni sera høgt niður. Tað eru 6 stutt berghol á vegnum. Komin niðan, verður farið av parkeringsoknum har gjøgnum eitt berghol, 130 m. inn í fjallið, har vit koma inn í eina rúmliga holl. Og alt hetta, eins og bergholini á vegnum niðan, er klætt við vøkrum, hogdum gróti. Úr hollini í fjallinum fara vit inn í eina stóra lyftu, sera vøkur innan og tann sama, sum nýtt varð á døgum Hitlers. Lyftin gongur so 125 m upp, og vit stiga út í eina holl í húsinum á toppinum, við stórum vind-eygum og hugtakandi útsýni yvir fjøllini, og landslagið niðanfyri. Hetta stendur alt í óbroyttum líki frá krigsárunum av.

Ofra gekk Hitler aftaná døgurða niðri á Berghof, við hóskaðni fylgi, tann langa túrin niðan har, har te varð drukkið. Her uppi, segði hann, í hesum velduga fjallaheimi, vóru tær stóru avgerðirnar tiknar, og her hevði hann sínar visionir um, hvussu heimsríkið skuldi skipast. Ætlanir Wilhelms, keisara, høvdu fevnt ov víða. Ætlanir keisarans um einaræði á høvunum fóru til botns, saman við Hochseeflotte í Scapa Flow, og dreymin um viltfevndi hjá landaveldi vóru eisini fyri ongum. Sjálvur vildi hann Hitler, í fyrsta umfari, lata sær lynda tað »Lebensraum«, sum hann vildi vinna fólk sínun í Ruslandi.

Sum fráleið, dámdi Hitler einki at koma niðan í Kehlstein. Tað var bæði tann trøsligi vegurin niðan, og so tann óhugnaliga lyftin langt upp igjøgnum fjallið. Men Martin Bormann gjørdi istaðin ofta túrin, tá hann hevði fingið fatur á onkrum kvinnuligum skrivara niðri á Obersalzberg, til eitt ástarævintýr heruppi, tí her órgvæði eingin hann. Tó visti kona hansara alt hetta, men hon var sjáldsama tolin.

Mangar vóru veitslurnar í ovfara-kæti hildnar heruppi. Tann, sum flestar søgurnar gingu um, var óivað